

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

КУЦЕПАЛІ Світлана Вікторівна

УДК 111: 800.1

***Епістемологічна функція мови: на матеріалі
французького постмодернізму***

Спеціальність 09.00.01. - онтологія, гносеологія,
феноменологія

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис.

№. 38.554

Робота виконана в Київському університеті імені Тараса Шевченка на кафедрі теорії та історії філософії філософського факультету.

Науковий керівник

доктор філософських наук, професор
Лой Анатолій Миколайович,
Київський університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, савідуючий кафедру
теорії та історії філософії

Офіційні опоненти:

Доктор філософських наук Жоль Костянтин Костянтинівич,
Інститут соціології НАН України, старший науковий співробітник.

Кандидат філософських наук Голіченко Тетяна Самійлівна,
Національний університет "Києво-Могилянська Академія",
докторант кафедри філософії та релігієзнавства.

Провідна установа

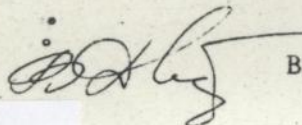
Педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, м.Київ

Захист відбудеться "27 жовтня" 1997 р. о 14:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 01.01.06 по захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) філософських наук у Київському університеті імені Тараса Шевченка (252017, Київ, вул.Володимирська, 60, ауд.330).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотечі Київського університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий 26 вересня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ф.Діденко

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00751483 (S)

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. Одним із актуальних завдань сучасної української філософії є вивчення та аналіз тих світоглядних концепцій, які розробляються провідними зарубіжними мислителями. Домінуючим філософським напрямком останньої чверті XX століття по праву вважається постмодернізм. Передусім потрібно увести основну дефініцію цього поняття, оскільки воно відіграє визначальну роль у даному дослідженні.

Постмодернізм - це світоглядна орієнтація, основними рисами якої є плюралізм, гетерогенність, фрагментація, заперечення усіх універсальних дискурсів, відкидання будь-яких метанаративів. Можна стверджувати, що постмодернізм є своєрідним вираженням "духу часу" у царині інтелектуальної та культурної діяльності.

Основою для формування постмодернізму і встановлення його панування став так званий "епістемологічний розрив" з концепціями модернізму. Останні довгий час були головними практично в усіх сферах культурного, наукового та соціального життя. Велике значення у формуванні постмодернізму відіграла і криза природнонаукових знань кінця XIX - початку XX століття. Саме внаслідок цієї кризи був знищений авторитет раціоналістичної філософської традиції та позитивістського наукового знання.

Соціальні процеси, які спостерігалися в останні десятиріччя XX століття і постійно загострювалися (розпад Радянського Союзу, падіння тоталітарних режимів, екологічні проблеми), злам ідеологічних, світоглядних, соціальних стереотипів усе наполегливіше вимагають вироблення універсальних загальнолюдських цінностей, які здатні об'єднати людство, допомогти у розв'язанні глобальних проблем сучасності.

Саме постмодернізм з його плюралістичністю, запереченням загальноприйнятих догматів та авторитетів дає змогу всебічно проаналізувати й оцінити складну ситуацію "fin du siècle". Усе це обумовлює актуальність теми дослідження.

Однією із сфер інтересів постмодернізму виступає мова, що розглядається як важлива складова буття, засіб міжіндивідуального спілкування, відображення та пізнання навколишнього світу, як соціальний інститут. Із багатьох функцій мови особливу увагу в цьому дослідженні приділено епістемологічній функції. Якщо визначити епістемологію як частину філософії, що вивчає способи одержання людиною знань про різні предмети, про межі цих знань, ступінь їх достовірності, то стає зрозумілою важливість та значущість мови у процесі наукового пізнання.

Довгий час офіційною ідеологією, яка панувала у нашому суспільстві, була марксистсько-ленінська філософія, і все, що не відповідало офіційно прийнятій точці зору, відкидалося, оголошувалося хибним та ворожим

і піддавалося критиці такому аналізу. Сьогодні з'явилася можливість вивчати та аналізувати навіть найновіші дослідження зарубіжних авторів, оцінюючи в них не лише ідеологічні розходження, але й усі позитивні моменти, все нове, що дає змогу з'ясувати існуючі проблеми, допомагає зрозуміти непросту ситуацію "постсучасності". Феномен постмодернізму заслуговує на всеохоплююче вивчення, особливо зважаючи на те, що деякі праці минулих років не завжди були науково об'єктивними, подавали факти з точки зору пануючої ідеології.

Об'єктом наукового дослідження стала постмодерністська проблематика, представлена у працях французьких авторів М.Фуко, Ж.Дельоза, Р.Барта, Ж.Дерріда, Ж.-Ф.Ліотара. Це пояснюється тим, що роль французьких дослідників у формуванні та становленні постмодернізму як цілісної світоглядної орієнтації важко переоцінити, тому що саме їм належить авторство багатьох ідей і термінів, що становлять собою основу постмодернізму.

Бачення окремих проблем подається дисертантом як крізь призму творів названих авторів, так і з точки зору їх опонентів або дослідників.

Особливості дослідження. Спрямованість дисертаційного дослідження на комплексний аналіз місця й ролі французьких авторів-постмодерністів у становленні та розвитку цієї концепції можна назвати однією з характерних рис запропонованої роботи. Французькі філософи порушували в своїх працях питання, що пізніше і значили "обличчя" постмодернізму: "світ як текст", "письмо", "інтертекстуальність", "криза авторства", "епістемологічна невпевненість", "метанаратив" та інші. С.Сулейман зазначає, що "Барт та Дерріда постають теоретиками постмодерної чулившості незалежно від термінів, які вони вживають, точнісінько як Соллерс, Дельоз, Гваттарі та інші представники сучасної французької думки"¹. Саме французькі мислителі намагалися показати міфологічність наукового мислення в галузі гуманітарних наук, проілюструвати, що у процесі вживання різні концепції та уявлення набувають характеру міфем та міфологем. Особливість даної роботи полягає також у тому, що аналізу піддається мовна проблематика постмодернізму, вивчається його значущість з епістемологічної точки зору.

Предметом дослідження виступає мова, мовна проблематика у працях М.Фуко, Ж.Дельоза, Р.Барта, Ж.Дерріда, Ж.-Ф.Ліотара, де вона трактується як соціальний інститут, засіб міжіндивідуального спілкування, ідеальне уявлення, до якого пристосовуються конкретні носії.

Мета та завдання роботи. Головною метою дисертації є комплексний аналіз природи мови та її значення, розгляд її епістемологічної функції на основі вивчення робіт французьких авторів-постмодерністів, ілюстрації

¹ Цит. за: Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. - М.: Интрада, 1996. - С. 201.

рація та обґрунтування їх ролі у розвитку постмодерної парадигми. Окрім головної мети дослідження, можна визначити декілька локальних завдань, що також принципово важливі для всебічного осягнення заявленої проблематики:

1. Розкриття значення філософії постмодернізму у визначенні її вирішенні низки принципових епістемологічних проблем:

- а) сенс буття та спів-буття;
- б) співвідношення мови й мовлення;
- в) роль та значення фонологічних і графічних складників мови;
- г) дихотомія означуваного та означуючого як одна з найпопулярніших проблем сучасного філософського аналізу мови.

2. Визначення шляхів розвитку філософії мови як складової частини загальнофілософської картини світу на прикладі творів французьких авторів.

3. Демонстрація еволюції розвитку постмодернізму в рамках мовної проблематики - від декларування спів-буттєвого характеру мови до доведення необхідності деконструкції метафізики присутності та логоцентризму західноєвропейської філософії засобами мовного дискурсу.

4. Детальний аналіз окремих праць М.Фуко, Ж.Дельоза, Р.Барта, Ж.Дерріда з позиції епістемологічної вартості у вирішенні загальнозначимих проблем.

5. Ілюстрація впливу французького постмодернізму на формування усієї постмодерної філософії, показ специфіки та схожості ідей французьких мислителів з ідеями представників інших філософських напрямків - герменевтики, феноменології, лінгвістичної філософії.

Джерельна база. Література, яка використовувалася при написанні даного дослідження, можна умовно поділити на декілька груп:

1. Наукові розвідки Р.Барта,² Ж.Дельоза,³ Ж.Дерріда,⁴ Ж.-Ф.Ліотара,⁵ М.Фуко⁶. Одним з основних було дослідження Ж.Дерріда "De la grammatologie", опрацьоване мовою оригіналу.

² Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. - М.: Прогресс, 1989. - 615 с.; Барт Р. Основы семиологии // Структурализм "за" и "против". - М.: Прогресс, 1975. - С.114-163; Барт Р. "S/Z" - М.: РИК "Культура", 1994. - 303 с.

³ Делез Ж. Логика смысла. - М., 1995. - 298 с.

⁴ Derrida J. "De la grammatologie" - P.: Minuit, 1967. - 445 p.; Derrida J. "L'écriture et la différence" - P.: Seuil, 1967 - 439 p.; Derrida J. "Marges de la philosophie". - P.: Minuit, 1972. - 396 p.

⁵ Lyotard J.-F. "La condition postmodern: Rapport sur le savoir" - P.: Minuit, 1979. - 109 p.

⁶ Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. - СПб., 1994. - 408 с.

2. Не менш важливу групу становлять невеликі наукові розвідки названих авторів, які були видруковані у збірниках та журналах. Маючи великий обсяг, вони відіграли суттєве значення при підготовці даного дослідження, оскільки давали можливість ознайомитися з тими гранями творчості французьких авторів, що не завжди чітко означалися в їх фундаментальних працях, але давали уявлення про еволюцію поглядів французьких авторів на проблематику, що нас цікавить. Сюди можна віднести й роботи їх співвітчизників - Ж.Батая, Ж.Бодрийяра, Ю.Кристевої, які, хоча й не були в центрі уваги даного дослідження, але дуже близькі до проблем, які розглядаються у дисертації і мають схожість з ідеями Р.Барта, Ж.Дельоза, Ж.Дерріда. До того ж їх роботи дозволили оцінити ступінь розробленості цієї проблематики у філософії, літературознавстві, культурології Франції.

3. Незначну групу становлять великі наукові джерела з тематики постмодернізму, які розглядають цей феномен з літературознавчо-культурологічної та філософсько-методологічної точки зору.

4. Значно більше за останні роки надруковано статей у журналах, що аналізують постмодерн з усіх можливих точок зору - соціологічної, філософської, літературознавчої, культурологічної. Це дослідження О.Б.Вайнштейн, В.Вельша, І.П.Ільїна, П.Козьовські, Г.Кюнга та ін.

5. Зважаючи на те, що предметом пропонованого дослідження є мова, виникла потреба звернути увагу на роботи відомих лінгвістів - В.Бенвеніста, Ф.Сосюра, Р.Якобсона.

Стан досліджуваної роботи. Серед наукових праць та статей пердусім привертають увагу праці Н.С.Автономової, у яких автор намагається дати методологічну оцінку явища постмодернізму, а також проаналізувати генезис проблеми розвитку мови з точки зору її епістемологічної значущості. Н.С.Автомова також аналізує творчість М.Фуко, Р.Барта, Ж.Дерріда у світлі посткласичної парадигми у філософії.

Велике значення мають дослідження І.П.Ільїна. Учений робить спробу узагальнення комплексу постмодерністських ідей як оформленої світоглядної концепції. За допомогою багатого фактологічного матеріалу автор доводить, що постмодернізм - це особливий умонастрій, який виник із постструктуралістських і деконструктивістських естетичних практик, дає вичерпну характеристику концепції і понятійного апарату Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, Р.Барта, М.Фуко. Але необхідно відзначити, що в його аналізі домінують культурологічні та літературознавчі основи.

Окремі аспекти постмодернізму досліджуються в працях Вайнштейн О.Б., Заїченка Г.А., Зенкіна С.Н., Косікова Г.К., Павлишина М., Соболев О.М., Соколовой Л.Ю., Філіпова Л.І., Якимовича А.К.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у специфіці аналізу постмодернізму саме з точки зору мовної проблематики, в нама-

гання розкр. ли епістемологічну значущість мови як суспільного інституту, як засобу міжіндивідуального спілкування. Вперше у вітчизняній філософській літературі здійснено аналіз еволюції поглядів французьких філософів-постмодерністів на природу та функції мови.

Автором виділені й системно досліджені основні ідеї М.Фуко, Ж.Дельоза, Р.Барта, Ж.Дерріда. Творчість французьких авторів розглядається у широкому історико-філософському контексті, проводяться паралелі між поглядами постмодерністів та їх попередників, представників таких філософських напрямків, як герменевтика, феноменологія, лінгвістична філософія.

Показано значення ідей М.Фуко, Ж.Дельоза, Р.Барта, Ж.Дерріда на розвиток постмодернізму як цілісної філософської доктрини.

На значному фактичному матеріалі проілюстровано розвиток мовної проблематики в рамках постструктуралістсько-деконструктивістсько-постмодерністського комплексу.

Зроблено аналіз основних підходів сучасних дослідників до проблеми постмодернізму.

Положення, що виносяться на захист:

1. Заслугою філософії постмодернізму можна вважати привернення уваги до таких аспектів мови, як інституціональність, значущість дискурсу в процесі пізнання, виявлення структури дискурсу, вивчення ролі метанаративів у формуванні картини світу (Ж.-Ф.Ліотар, Ж.Дерріда, Р.Барт).

2. Філософами-постмодерністами актуалізовані ті аспекти мови, що спрямовані на забезпечення можливості адаптації людини до умов існування, котрі постійно змінюються, визначають гнучкість та рухливість мови, які містять у собі емоції, мрії, наміри (Р.Барт, Ж.-Ф.Ліотар, Ж.Дерріда).

3. Постмодернізм розглядає мовну реальність як подію, спів-буття (М.Фуко, Ж.Дельоз), завдяки чому мова постає складником буття й націлена на пізнання оточуючого світу.

4. Велике значення для філософії постмодернізму має онтологічна узгодженість деконструкції з розумінням світу.

5. Відмова від метафізики присутності, що характеризувалася наявністю бінарних опозицій, і висунення альтернативної моделі світу - моделі "ризому", яка не має єдиного організуючого центру.

Методологічна основа дисертації. Зіставляючи, систематизуючи та інтерпретуючи дані, отримані в результаті детального вивчення наявної літератури, у роботі використано аналітичний, порівняльний, конкрет.-історичний та системний методи. При цьому паралельно застосовуються якісні та кількісні методи аналізу, які дозволяють повніше оцінити тенден-

ції розвитку і становлення мовної проблематики французького постмодернізму.

Теоретичне й практичне значення дисертації полягає в тому, що вона заповнює прогалини у даній галузі знань, сприяє наближенню дослідження проблем мови та феномена постмодернізму до сучасних світових філософських методологій. Використані в роботі методологічні підходи, одержані за їх допомогою теоретичні положення та висновки можуть слугувати основою для подальшої розробки цієї проблематики, стануть корисними для філософів та філологів у подальшому дослідженні особливостей аналізу мовної проблематики на сучасному рівні розвитку науки. Фактологічний матеріал дисертації може бути використаний при підготовці спецкурсів з проблем лінгвістики, сучасної зарубіжної філософії, філософських проблем мовознавства.

Апробація дослідження. Основні положення дисертації викладено у 5 публікаціях загальним обсягом до 3 друкованих аркушів. Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, поділених на параграфи, висновків та списку використаної літератури. Така послідовність обумовлена внутрішньою логікою розкриття теми.

Основний зміст дисертації

У вступі обгрунтовано актуальність і мету дослідження, розкрито наукову новизну роботи, охарактеризовано ступінь її вивчення у вітчизняній літературі, з'ясовано теоретичне й практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі "Постмодернізм: загальна характеристика, причини виникнення, основні персоналі", який композиційно складається з трьох параграфів, досліджується загальний стан філософії постмодернізму, що являє собою світосприйняття суспільства кінця ХХ сторіччя, доводиться закономірність його виникнення, яке було підготовлене розвитком усієї попередньої філософії. Постмодернізм не постав з нічого як абстрактне вчення, яке претендує на те, щоб бути абсолютною істиною. Він являє собою відповідь на потребу в новій світоглядній орієнтації, що необхідна людству кінця ХХ століття, коли засобів реалістично-достовірного зображення дійсності недостатньо для розв'язання сучасних проблем. Виникає так звана "епістемологічна криза" - усе, що сприймається як дійсність, насправді лише уявлення про неї, яке істотно залежить від точки зору, котрої дотримується спостерігач; якщо змінюється точка зору на об'єкт, змінюється й уявлення про нього. Саме тому постмодернізм торкається не стільки питань світогляду, скільки світовідчуття, тобто тієї галузі, де на перший план виходить не раціональна, логічно оформлена філософська рефлексія, а емоційні реакції людини на оточуючу дійсність.

Постмодернізм відмовляється від раціоналізму, віри в загальноприйнятій істини та авторитети, спирається не на наукове пізнання, а на інтуїтивне "поетичне мислення", що бачить світ як хаос, який не має онтологічного "центру" і доступний свідомості лише у вигляді окремих фрагментів.

Постмодернізм не приймає традиційності західноєвропейського раціоналізму, відкидає аристотелівську логіку, середньовічну схоластику та картезіанство. У центрі уваги цього феномена постає реакція людини на сучасний світ, що сприймається як величезний Текст. Цей Текст - своєрідний набір чогось колись кимось сказаного, а нове може виникнути лише внаслідок випадкового зміщення окремих елементів, які дають нові комбінації.

Постмодернізм Франції, що представлений працями М.Фуко, Ж.Дельоза, Р.Барта, Ж.Дерріда, Ж.-Ф.Ліотара, являє собою багатопланове, різноманітне, іноді непередбачуване явище в культурному житті людства.

Одним з основних моментів даного дослідження є лінгвістична проблематика, питання мови, мовних актів у працях французьких авторів. Намагаючися зрозуміти природу мови, її функції, роль у соціальній дійс-

ності, необхідно зважати на досягнення таких наук, як семіологія, семантика, загальне мовознавство.

У науковій думці Франції мовна проблематика займає значне місце, тому що вона завжди була в центрі уваги як філософів (Ж.-Ж. Руссо), так і мовознавців (Ф. Сосюр та В. Бенвеніст).

Для постмодерної філософії характерне сприйняття світу як Тексту, що означає доступність світу для людини лише у вигляді розповіді про історію. Усе, що репрезентує себе як сутність, даність, може бути осягнене свідомістю людини тільки за допомогою оповіді.

Відповідно до трактування світу як Тексту, метаоповіді, розуміється й проблема сенсу. Сенс тепер уже не питання загальноновизнаної реальності, а скоріш епістемологічна та онтологічна проблема ізольованого індивіду в довільному та фрагментарному світі.

Одним з аспектів дослідження постає проблема мовного (семантичного) варіювання, оскільки саме тут виявляється взаємодія, п мови зі світом та свідомістю людини.

Ця проблема органічно пов'язана з питаннями функціонування і розвитку мови, співвідношення значення та сенсу мовного знака, прямого та переносного значення слова, адже мова характеризується насамперед тим, що має два плани - означуване та означуюче.

У *другому розділі* "Традиція трактування мови як наслідку події", який містить два параграфи, робиться спроба довести, що теза "мова обов'язково повинна бути наслідком певної події" бере свій початок з філософії Стої і чітко простежується впродовж усього розвитку західної філософської думки.

Новий поштовх учення стоїків отримало у той період, коли стало зрозуміло, що раціоналістичний пафос структуралізму приречений на поразку.

Особливий інтерес у дослідників викликає концепція "лектону", згідно з якою, предмети висловлювання, поряд з місцем, часом, порожнім простором, отримали статус "тілесних" явищ. Багатьом авторам також імпонувало те, що стоїки чітко розділяли плинність чуттєвого сприйняття та об'єктивність існування ідеальних понять.

Мета даного розділу - показати, що французькі автори (М. Фуко і Ж. Дельоз) також прагнули зробити свій внесок у розвиток семіологічних теорій Стої, створивши за їх допомогою власні концепції, які не збігалися з традиційними уявленнями структуралізму про мову.

Однією з центральних проблем філософії М. Фуко є проблема гносеологічної цілісності мови та світу загалом. Автор аналізує її у співвідношенні з проблемою розподілу епістем. Епістема - це проблемне поле, яке

складається з дискурсів різних наукових дисциплін, рівень наукових уявлень свого часу.

Сформульована М.Фуко концепція трьох епістем, специфіка яких визначається співвідношенням "слів" та "речей", оцінкою ролі й значення мови в культурі, є однією з основних заслуг М.Фуко.

Однією з головних тем, що досліджує М.Фуко, є розгляд мови як "єдиного апіорі" культури. Це дало вченому можливість побудувати нову дисципліну - "археологію знання", метою якої стало визначення історично змінних умов пізнання та культури.

Згідно з твердженнями М.Фуко, мислення носить мовний характер, тому діяльність людей можна звести до "дискурсивних практик"; це дає можливість виділити епістему, яка утворена з дискурсів різних наукових дисциплін. Одним із складників мови, як вважає М.Фуко, постає дієслово "бути", а це означає, що його концепція продовжує багатомікову традицію, за якою мова трактується як наслідок події. У другому параграфі - "Концепція мови Ж.Дельоза" - детально аналізується те, яким чином подія робить можливою мову. Оскільки подія є результатом змішування, дій та страждань тіл, то за своєю природою вона відрізняється від того, результатом чого є, тому що це атрибут тіл та положень речей, а не фізична якість.

Подія задає умови та основу реченню. Одним з головних елементів речення виступає дієслово, яке за своєю природою несе на собі внутрішню темпоральність мови, тому що виступає не образом зовнішньої події, а процесом проти-ї, внутрішнім для мови. Саме на дієслові тримається "коло речення", коли сигніфікація накладається на денотацію, семантика на лексему.

Мова стає можливою також тому, що звук набуває незалежності, перестає бути специфічною якістю тіл - голосом або криком - починає позначати якості, маніфестувати тіла та означувати суб'єкти і предикати.

Велику увагу Ж.Дельоз приділяв критиці традиційної структури знака, принципу бінарності та принципу розрізнення. Згідно з принципом бінарності, усі відношення між знаками зводяться до бінарних структур, в основі яких - наявність або відсутність тієї чи іншої ознаки. Ж.Дельоз намагається довести, що існує величезна кількість розрізень, п між якими настільки хаотичні, що виключають усяку можливість чіткої організації.

Концепція мови Ж.Дельоза мала за мету зруйнування традиційної репрезентативістської концепції знака, поставивши під сумнів його здатність представляти означуваний предмет або явище, показати недостовірність знака. У зв'язку з цим Ж.Дельоз висуває дві тези:

- 1) поверховий характер організації мови по відношенню до предметів дійсності;

- 2) змістовним планом мови є фізіологічний рівень людського буття, а це обумовлює необхідність розмежування тілесного й нетілесного рівнів мови.

Саме події роблять мову можливою, хоча вони й не здатні існувати поза реченнями, які їх виражають.

Для Ж.Дельоза дуже важливою є проблема сенсу. Сенс і є подія, при умові, що подія не зміщується зі своїм просторово-часовим здійсненням у становищі речей. Подія за самою своєю суттю належить мові, а мова - це те, що висловлюється про речі. Сенс хоча й не існує поза речення, яке його виражає, але все ж є атрибутом не самого речення, а положення речей. Межею між реченням і речами постає сенс.

Сенс має два вияви: він - атрибут життєвих ситуацій і зміст речення.

Мета *третього розділу* - "Деконструктивістська складова філософії мови постмодернізму" - довести, що саме завдяки деконструктивізму, який заперечує будь-які авторитети, і вступає проти існування єдиного організуючого центру, виникає одна з основних характеристик постмодерну - плюралістичність, відмова від цілісності, від віри у великі метанаративи.

Цей розділ поєднує двох великих мислителів - Р.Барта та Ж.Дерріда, кожний з яких зробив свій внесок у розвиток деконструктивізму та постмодернізму. Важливо виділити ті ідеї, що поєднують цих авторів, дозволяють порівняти їх концепції.

І у Р.Барта, і у Ж.Дерріда має місце критика поняття "écriture" - оголожі, закритості, замкненості тексту, чіткої, визначеної закінченості висловлювання. Вони виступають не просто проти репрезентативістської концепції знака (на відміну від Ж.Дельоза), а проти цілісної сформованості його, а це є результатом перегляду самого поняття "текст".

Ще одним моментом, який поєднує двох дослідників, виступає поняття "письмо" (écriture), котре займає центральне місце у концепції Ж.Дерріда і має також величезне значення і для Р.Барта.

Р.Барт та Ж.Дерріда вважають, що текст повинен стати п особливой уваги, це дасть змогу ліквідувати давно встановлену різницю між буквою та звуком, читанням та письмом. Текст характеризується "невирішуваністю" сенсу, тому читач стає не споживачем, а виробником тексту. Доказом цієї тези можна вважати бартовську концепцію "текстового аналізу", що виступає як вид деконструкції.

Завдяки "текстовому аналізу" відбувається зміщення акцентів з проблеми твору як визначеної цілісності, для якої характерна стала, чітко закріплена структура, на текст у його рухливості, змінності "структурації". Мета такого аналізу - увияти, пережити множинність тексту, відкритість процесу означування.

В історії розвитку будь-якого філософського напрямку, будь-якої світоглядної орієнтації можна виділити Автора, без праць якого неможливо уявити собі саме існування даної філософської доктрини. Таким Автором у філософії постмодернізму виступає Ж.Дерріда. Його творчості присвячено другий параграф дисертаційного дослідження.

Ж.Дерріда рішуче відмовляється від попередньої традиції, згідно з якою мова була предметом приватної науки в рамках семіології. За допомогою мови Ж.Дерріда намагається деконструвати основні поняття метафізики - буття, присутність, Логос.

Головним засобом деконструкції виступає поняття "письмо", первинність якого по відношенню до звуку й доводить Ж.Дерріда, полемізуючи з Ф.Соссюром, котрий стверджував вторинність письма стосовно до мовлення, розглядаючи письмо лише як доповнення до звуку. Дерріда утверджує гральну концепцію мови, розглядає мову в якості "сцени історії та гри світу", світ - це культура, що розуміється як сукупність текстів.

Критикуючи репрезентативістську концепцію знака Ф.Соссюра, згідно з якою слово - єдність сенсу та звуку, означуваного (signifié) та означуючого (signifiant), Дерріда наполягає на пріоритеті знака над предметом або позначається ним. Автор стверджує, що сама можливість поняття "знак" у функції вказування на конкретний реальний предмет передбачає заміщення цього предмета знаком і залежить від часу "схоплення" свідомістю даного предмета або уявлення про нього. Те, що позначається знаком, ніколи у ньому не присутнє, отже, сенс та слово, слово й думка ніколи не можуть бути одним і тим самим. Теоретичним обґрунтуванням цього твердження постає своєрідна триада, яку будує Ж.Дерріда, - "розрізнення" - "слід" - "архиписьмо".

Саме письмо, визначене як те, що критикує та піддає аналізу традицію протилежності між знаком та голосом, Дерріда бачить засобом руйнування логоцентризму. Другим засобом постає деконструкція, метою якої є заперечення основоположного принципу західноєвропейської філософії - принципу "центру". Щоб довести це, Ж.Дерріда аналізує велику кількість текстів західноєвропейських філософів, це дає йому змогу показати, що основу логоцентризму західної філософії становить метафізика присутності.

Результатом децентрування, здійсненого Ж.Дерріда, стало те, що центр перестає виражатися у категоріях присутності, зокрема таких, як сутність, суб'єкт, існування, трансцендентальність. Універсальною проблемою стає мова, усе розглядається як дискурс - система, у якій центральне означуване ніколи не реалізується як присутність поза грою розрізень.

Ж.Дерріда децентрував суб'єкт, і це привело до знищення самого поняття тексту та його меж. Відірвавши знак від його референта, Дерріда

звів усю мовну проблематику до вільної гри означуючих, зробивши "текстуалізованою" всю дійсність.

У висновках узагальнюються результати дослідження. При цьому підкреслюється, що аналізована проблематика становить лише невелику частину питань, які порушуються у працях філософів-постмодерністів. Викремлюється необхідність детального аналізу феномена постмодернізму з філософської, культурологічної, соціологічної, соціально-психологічної точки зору.

Результати дисертаційного дослідження конкретизовані в таких висновках:

- ◆ увагу філософів-постмодерністів привертають усі сфери людського буття, усі вияви людської діяльності, але однією з основних заслуг постмодерної філософії можна вважати дослідження мовної проблематики, конкретизацію таких аспектів мови, як її інституціональність і дискурсивність, визначення структури дискурсу та його ролі в процесі пізнання, розкриття впливу метанаративів на формування картини світу;
- ◆ французькі філософи Р.Барт, Ж.Дерріда, Ж.-Ф.Лістар актуалізували у своїх працях ті аспекти мови, що спрямовані на забезпечення можливості адаптації людини до умов існування, які постійно змінюються, та подолання "епістемологічного розриву" між свідомістю людини й оточуючим світом, містять у собі емоції, мрії, наміри;
- ◆ у мовній проблематиці французького постмодернізму можна виділити дві основні тенденції:
 - а) представники першої (М.Фуко, Ж.Дельоз) розглядають мовну реальність як подію, спів-буття, унаслідок чого мова постає складником буття й спрямована на пізнання оточуючого світу;
 - б) для прихильників деконструктивістської складової постмодерної філософії (Р.Барт, Ж.Дерріда) властиве прагнення розвінчати і подолати логоцентризм західної філософії. Вони намагаються поєднати деконструкцію з розумінням найвищого світу.
- ◆ завдяки деконструкції та децентруванню постмодерна філософія здійснює відмову від метафізики присутності, що характеризувалася наявністю бінарних опозицій. Була розроблена альтернативна модель світу - модель "ризому", яка не має єдиного організуючого центру. Саме "ризом" - це та пошукова модель, загальний знаменник, який вводить феномен постмодернізму у філософський простір.

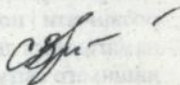
Philosophical analysis of phenomena of postmodernism was made in this research. Among great variety of problems which are conceptualized in the course of attention of the philosophy of postmodernism, the author pays special attention to the problems of language and linguistics.

The epistemological function of language and the importance of discourse in the process of cognition were revealed.

Key words: postmodernism, epistemology, the role of language, text, deconstruction, drama, postmodernity.

Зміст основних ідей дисертації відображено у таких *публікаціях*:

1. Письмо як засіб деконструкції логоцентризму в концепції Жака Дерріда. - Київ: ТОО "ВЕК+", 1997. - 34 с.
2. Постмодернізм як історико-філософська реальність кінця ХХ століття // Вісник Київського університету. Серія: Філософія. Політологія. - Вип.26. - Київ, 1997. - С.93-100.
3. Ролан Барт: пригоди у лабіринті Тексту // Вісник Харківського університету "Постмодерн у філософії науки і культури". Серія "Теорія культури і філософія науки". - Харків, 1997. - С.99-105. (у співавторстві з Грушевицькою Т.Г.)
4. Постмодерністські ідеї Ж.-Ф.Ліотара // "Дні науки", 11 - 12 квітня 1996 р. - Тези наукових доповідей. - Київ, 1996. - С.25-26.
5. Західний постмодернізм та слов'янська культурологічна традиція // Слов'янська культура: здобутки і втрати. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 14 - 16 травня 1996 р. - Полтава, 1997. - Т.2 - С.300-303.

Анотації. Куцепал С.В. Епістемологічна функція мови: на матеріалі французького постмодернізму. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.01 - онтологія, гносеологія, феноменологія. - Кафедра теорії та історії філософії філософського факультету Київського університету імені Тараса Шевченка. Київ, 1997.

В дисертаційному дослідженні здійснено філософський аналіз феномена постмодернізму. З багатьох проблем, що знаходяться в центрі уваги постмодерної філософії, автором виокремлені проблеми мови, лінгвістики. Розкрито епістемологічну функцію мови, значущість дискурсу в процесі пізнання.

Ключові слова: постмодернізм, епістемологічна функція мови, текст, письмо, деконструкція, ризома, постсучасність.

Куцепал С.В. Эпистемологическая функция языка: на материале французского постмодернизма. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.01 - онтология, гносеология, феноменология. Кафедра теории и истории философии философского факультета Киевского университета имени Тараса Шевченко. Киев, 1997.

В диссертационном исследовании осуществлен философский анализ феномена постмодернизма. Из всего многообразия проблем, находящихся в центре внимания постмодерной философии, автором выделены проблемы языка, лингвистики. Раскрыта эпистемологическая функция языка, значимость дискурса в процессе познания.

Ключевые слова: постмодернизм, эпистемологическая функция языка, текст, письмо, деконструкция, ризома, постсовременность.

Kutsepal S.V. Epistemological Function of Language: based on material of french postmodernism. - Manuscript.

Dissertation for Candidate's Degree in Philosophy in speciality 09.00.01 - ontology, gnosiology and phenomenology.

The Chair of Theory and History of Philosophy of Kiev T.Shevchenko University's Philosophical Faculty. Kiev, 1997.

Philosophical analysis of phenomenon of postmodernism was made in this research. Among great variety of problems which are concentrated in the centre of attention of the philosophy of postmodernism, the autor pays special attention to the problems of language and linguistics.

The epistemological function of language and the importance of discourse in the process of cognition were revealed.

Key words: postmodernism, epistemological function of language, text, deconstructure, risoma, postmodernity.

наметилися тенденції до розширення функцій філософії в суспільстві. Філософія стає не тільки наукою, а й мистецтвом, а також філософською діяльністю. Філософія стає не тільки наукою, а й мистецтвом, а також філософською діяльністю. Філософія стає не тільки наукою, а й мистецтвом, а також філософською діяльністю.

Купчин С.В. Епістемологічна функція мови в науці. Дисертація на здобуття ступеня кандидата філософських наук по спеціальності 09.00.01 - філософія. Київ, 1997.

В дисертаційному дослідженні розглянуто епістемологічну функцію мови в науці. На основі аналізу філософських текстів вивчено роль мови в науці. Мова виступає не тільки засобом передачі інформації, а й засобом її створення. Мова виступає не тільки засобом передачі інформації, а й засобом її створення.

Купчин С.В. Epistemological Function of Language based on the analysis of scientific texts. - Manuscript.

Dissertation for Candidate's Degree in Philosophy in specialty 09.00.01 - ontology and phenomenology.

The Case of Theory and History of Philosophy of Kiev. T.Schepetovka University's Philosophical Faculty. Kiev, 1997.

Philosophical analysis of phenomenon of postmodernism was made in this research. Among great variety of problems which are concentrated in the center of attention of the philosophy of postmodernism, the author pays special attention to the problems of language and indicators.

The epistemological function of language and the importance of discourse in the process of cognition were revealed.

Підп. до друку 18.09.97. Формат 60x84/16. Друк офс.
Папір друк. Д.-ук. арк. 1 л. л. Тираж 100 экз. Зам 1536
Друкарня Південно-Західної залізниці, м.Київ, вул. Лисенка, 6.

434450

AB 38.554